

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 10, Sayı: 1, 2026, ss. 127-138/ Volume: 10, Issue: 1, 2026, pp. 127-

138

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/apjir>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

1184-1185 YILLARINDA İBN CÜBEYR'İN SİCİLYA ZİYARETİ VE GÖZLEMLERİ*

Ebubekir ÇELİKCAN

Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul
PhD Student, Istanbul Medeniyet University, Graduate School, Department of History, Istanbul/Türkiye

bekircelikcan1@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-0656-2202

ror.org/05j1qpr59

Öz

XII. yüzyıl Akdeniz dünyasının en önemli seyyahlarından biri olan İbn Cübeyr'in *Rihle* adlı eseri, Sicilya Norman Krallığı'nın sosyal, siyasi ve dini yapısına dair eşsiz bir tarihsel kesit sunmaktadır. Bu çalışma, İbn Cübeyr'in 1184-1185 (579/580) yıllarında adada bulunduğu süre zarfında tuttuğu kayıtlar ışığında Sicilya Kralı II. William dönemindeki Müslüman-Hristiyan ilişkilerini ve Müslüman toplumun kırılğan statüsünü incelemektedir. Seyahatnamede; Kral II. William'ın İslam kültürüne yakınlığı, Arapça bilmesi ve sarayında Müslümanlara yer vermesi övgüyle karşılanırken saray görevlilerinin ibadetlerini gizlice ifa etmek zorunda kalmaları ve korku içinde yaşamaları, dönemin karmaşık ruh halini yansıtan önemli bir tezat olarak öne çıkmaktadır. İbn Cübeyr'in gözlemleri, adadaki Müslümanların ezan, oruç ve bayram gibi ritüelleri kamusal alanda serbestçe gerçekleştirebildiklerini; ancak toplumsal dayanışmayı ve siyasi birliği simgeleyen Cuma namazının yasaklandığını ortaya koymaktadır. Bu durum, Norman yönetiminin tanıdığı dini özgürlüklerin aslında bir "kontrol stratejisi" olduğunu göstermektedir. Çalışma ayrıca, İbn Cübeyr'in Hristiyanların Müslümanlara yönelik olumlu tavırlarını bir "tuzak" veya "fitne" unsuru olarak yorumlamasını ve Müslüman nüfusun şehir merkezlerinden kırsala doğru çekilme sürecini ele almaktadır. Sonuç olarak bu makale, İbn Cübeyr'in tanıklığı üzerinden Norman Sicilyası'nda Müslümanlara tanınan dini özgürlük ortamının sınırsız bir özgürlükten ziyade; Müslümanların kimliklerini korumaya çalıştığı, kontrollü ve gerilimli bir hayatta kalma mücadelesi olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: İslâm Tarihi, Müslüman-Hristiyan ilişkileri, Sicilya Krallığı, İbn Cübeyr, II. William, Normanlar.

* Bu makale, yazarın Prof. Dr. Fatih Durgun danışmanlığında İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Tarih Bilim Dalı'nda hazırlamakta olduğu "Hoşgörü ve Pragmatizm Kavramları Etrafında Sicilya'da Norman İdaresi Altındaki Müslümanlar (1061-1189)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

IBN JUBAYR'S VISIT TO SICILY AND HIS OBSERVATIONS (1184-1185)

Abstract

The *Rihla* of Ibn Jubayr, one of the most significant travelers of the 12th-century Mediterranean, offers an unparalleled historical perspective on the social, political, and religious fabric of the Norman Kingdom of Sicily. This study examines Muslim-Christian relations and the precarious status of the Muslim community during the reign of King William II, based on records from Ibn Jubayr's visit to the island between 1184 and 1185 (579/580). The travelogue presents a striking paradox: while King William II's affinity for Islamic culture, his literacy in Arabic, and the inclusion of Muslims in his court are praised, the necessity for court officials to conceal their faith and live in fear highlights the complex and contradictory nature of the era. Ibn Jubayr's observations reveal that although Muslims were permitted to practice rituals such as the *adhan* (call to prayer), fasting, and festivals in the public sphere, the Friday prayer—a symbol of social solidarity and political unity—was strictly prohibited. This dichotomy suggests that the religious freedoms granted by the Norman administration functioned as a pragmatic "strategy of control." Furthermore, the study addresses Ibn Jubayr's interpretation of Christian benevolence as a potential "trap" or element of *fitna* (trial of faith), alongside the demographic shift of Muslims retreating from urban centers to rural hinterlands. Ultimately, this article argues through Ibn Jubayr's testimony that the atmosphere of tolerance in Norman Sicily was not one of unrestricted liberty, but rather a controlled and tense struggle for survival in which Muslims sought to preserve their distinct identity.

Keywords: Islamic History, Muslim-Christian Relations, Kingdom of Sicily, Ibn Jubayr, William II, Normans.

Atf / Cite as: Çelikcan, Ebubekir. "1184-1185 Yıllarında İbn Cübeyr'in Sicilya Ziyareti ve Gözlemleri", *Apjir* 10/1 (Nisan 2026), 127-138.

Giriş

XII. yüzyıl Akdeniz dünyasının siyasi ve kültürel açıdan en dikkat çekici siyasi oluşumlarından biri olan Sicilya Norman Krallığı'nın tarihi, literatürde çoğunlukla Hugo Falcandus, Salernolu Romuald veya Beneventolu Falco gibi dönemin Latin kronik yazarları üzerinden okunmaktadır. Döneme dair Sicilya'dan günümüze ulaşan İslami kaynaklar sınırlı olmakla birlikte İbnü'l-Esîr'in kayıtları dışında bölgeye dair en detaylı ve canlı tasvirleri sunan çağdaş kaynağımız İbn Cübeyr ve onun meşhur *Rihle*'sidir. Tam adı Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed b. Cübeyr el-Kinânî el-Belensî olan müellif, 31 Ağustos 1145 (10 Rebülevvel 540) tarihinde Endülü's'ün önemli merkezlerinden Belensiye (Valencia) veya Şâtibe (Jativa)'da dünyaya gelmiştir. Şâtibe'nin ileri gelenlerinden olan babasının izinden giderek iyi bir eğitim almış, kâtiplik mesleğini sürdürmüş ve Muvahhidler'in sarayında görev almıştır. Ancak şair ve kâtip kimliğinin ötesinde ona asıl şöhretini kazandıran alışılmamış bir güzergâhı takip ederek kaleme aldığı seyahatnamesidir. Rivayetlere göre bu yolculuğun çıkış noktası, kâtiplik görevi sırasında istemeden şarap içmeye zorlanması ve bunun kefareti olarak hacca gitme arzusudur. Ancak satır araları incelendiğinde bu seyahatin arkasında sadece dini bir arınma isteğinin değil; aynı zamanda Mısır, Hicaz ve Irak ulemasıyla görüşerek ilim tahsil etme yönündeki güçlü entelektüel merakın da yattığı anlaşılmaktadır.¹

¹ Nasuhi Ünal Karaarslan "İbn Cübeyr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/400-402.

İbn Cübeyr'in seyahatnamesi ve Norman Sicilyası'ndaki Müslümanların durumu, son dönem akademik çalışmalarda yeniden ve farklı perspektiflerle ele alınmaya başlanmıştır. Güncel literatür incelendiğinde, araştırmaların genellikle kültürel etkileşim ve çatışma dinamikleri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Örneğin Nuha Alshaar editörlüğünde 2024'te yayınlanan *Muslim Sicily: Encounters and Legacy* başlıklı çalışma², Sicilya'daki Müslüman mirasının entelektüel ve kültürel boyutlarını disiplinler arası bir yaklaşımla irdeleyerek adanın İslam dünyası ile olan bağlarını güncel verilerle tartışmaya açmıştır. Türkiye menşeli güncel araştırmalarda ise Mahmut Askeri Küçükaya, seyahatnamedeki tasavvufi kültür unsurlarını ve derviş gruplarını inceleyerek eserin dinî-sosyolojik boyutuna ışık tutmuştur.³ Ancak mevcut literatürde, Norman yönetiminin Müslümanlara tanıdığı özgürlük alanının bir realpolitik olarak nasıl kurgulandığına dair sosyo-politik analizlerde halen tamamlanması gereken boşluklar bulunmaktadır. Bu çalışma, İbn Cübeyr'in tanıklığı üzerinden söz konusu Normanların Müslümanlara karşı kullandığı "hoşgörü" mekanizmasını realpolitik ekseninde merkeze alarak literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Bu niyetle 4 Şubat 1183'te (8 Şevval 578) Gırnata'dan ayrılan İbn Cübeyr, İskenderiye ve Kahire üzerinden Hac vazifesini ifa etmek üzere Hicaz'a ulaşmıştır. Mekke ve Medine'deki ikametinin ardından yönünü ilim merkezlerine çeviren seyyah; Irak, el-Cezire ve Suriye bölgelerini kat ederek Bağdat, Musul, Halep ve Dimaşk gibi İslam dünyasının merkezi sayılan şehirleri ziyaret etmiştir. Nihayetinde memleketine dönmek üzere Akkâ'dan denize açılan İbn Cübeyr'in rotası, yaşanan şiddetli fırtına ve gemisinin Messina Boğazı'nda karaya oturması neticesinde mecburi olarak Sicilya'ya çevrilmiştir. Ölüm tehlikesi atlattığı bu kazanın ardından şartların düzelmesini beklemek üzere 1184 (579) yılı sonlarından 26 Mart 1185 (22 Zilhicce 580) tarihine kadar Sicilya'da kalmıştır. Bu beklenmedik ve zorunlu ikamet, onun Trapani'den ayrılıp Endülüs'e dönmesine kadar geçen sürede Sicilya'ya dair eşsiz gözlemlerini kaydetmesine imkân tanımıştır. Ülkesine döndükten sonra resmi bir görev üstlenmeyip seyahatnamesini kaleme alan müellif, 29 Kasım 1217'de ikinci bir seyahat için bulunduğu İskenderiye'de vefat etmiştir.⁴

Eserin metodolojisine bakıldığında İbn Cübeyr'in seyahatini kronolojik bir disiplinle, hatta bazen saat belirterek kaydettiği görülmektedir. Bu durum, olayların hafızaya dayalı olarak sonradan değil, seyahat sırasında günü gününe not edildiğine işaret eder. Kaynaklarda şahsiyeti hakkında sınırlı bilgi bulunan müellifin entelektüel derinliği, inanç dünyası ve karakter yapısı da en iyi şekliyle bu kayıtlarda görülmektedir. Gözlemlerini abartıdan uzak, makul ve serinkanlı bir üslupla aktarması, onun tarafsız tarihçilik

² Nuha Alshaar (ed.), *Muslim Sicily: Encounters and Legacy* (Edinburgh, Edinburgh University Press, 2024). Eserin Türkçesi için: Nuha Alshaar (ed.), *Müslüman Sicilya: Kesişmeler ve Miras*, çev. Tugay Kaban, (İstanbul, Ketebe Yayınları, 2026).

³ Mahmut Askeri Küçükaya, "İbn Cübeyr seyahatnâmesinde tasavvufi kültür", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 38 (Şubat 2024), 1112-1130.

⁴ Karaarslan, "İbn Cübeyr", 19/400-401.

anlayışını yansıtmaktadır. Orta Çağ İslam seyahatnameleri arasında dikkate değer bir konumda olan bu eser, kendisinden sonra gelen, başta İbn Battûta olmak üzere pek çok seyyahı hem üslup hem de içerik açısından derinden etkilemiştir. Ancak eseri çalışmamız bağlamında asıl kıymetli kılan husus, XII. yüzyılın sonlarında Sicilya’da Hristiyan ve Müslüman toplulukları arasındaki ilişkilere dair sunduğu objektif verilerdir. Eser, Sicilya Norman Krallığı’ndaki Müslümanların durumunu ‘dışarıdan gelen bir Müslüman gözlemcinin’ perspektifiyle aktarması bakımından çağdaşı olan diğer Latin kaynaklardan ayrılmaktadır.⁵

1. İbn Cübeyr’in Sicilya Kayıtları

Seyyahın yukarıda bahsettiğimiz bu keskin gözlem yeteneğinin ilk somut örnekleri, adadaki zorunlu durağı olan Messina’da karşımıza çıkar. İbn Cübeyr, yaşadığı deniz kazasında gemisinin kurtarılması için bizzat emir veren Kral II. William’dan (1166-1189) başlangıçta övgüyle bahsetse de bu şahsi minnet duygusu şehrin dini atmosferine dair tespitlerini gölgelememiştir. Messina’yı “*her tarafa kâfirlerin hâkim olduğu ve Müslümanlara yer olmayan*” bir belde olarak nitelendiren müellif, şehrin “*haça tapanlarla dolu*” olmasından duyduğu rahatsızlığı açıkça dile getirmektedir. Ona göre Hristiyan idareciler, Müslüman halkı iyi yönetiyor görünseler de aslında onları bir emek kaynağı olarak kullanmakta; yılda iki kez vergi alarak ve toprak gelirlerine el koyarak ekonomik bir baskı uygulamaktadır. Müslümanların bu ağır şartlar karşısında “*Allah onların durumlarını düzeltsin*” temennisinde bulunan İbn Cübeyr, adadaki demografik dağılıma dair de önemli bir ayrıntı verir. Messina gibi kuzeydoğu şehirlerinde İslami varlığın neredeyse olmadığını, Müslüman nüfusun artık daha ziyade Palermo ve Siracusa gibi merkezlerde veya kırsal bölgelerde tutunabildiğini aktarmaktadır.⁶

Ancak seyyahın gözünde asıl hayret verici manzara, taşradaki bu dışlayıcı ortamdaki ziyade bizzat Kral II. William’ın şahsında ve sarayında tezahür eden yönetim anlayışıdır. İbn Cübeyr, Hristiyan bir hükümdar olmasına rağmen II. William’ın idare tarzını, Arapça okuyup yazabilmesini ve ihtişam hususunda Müslüman sultanlara benzemeye çalışmasını büyük bir şaşkınlık ve takdirle karşılar. Kralın Müslümanlara duyduğu güven o derece yüksektir ki II. William baş aşçısı dahil olmak üzere saraydaki en mahrem ve kritik görevleri onlara emanet etmiş, devletin idaresini fiilen bu kadrolara bırakmıştır. Ne var ki bu parlak tablonun ardında trajik bir gerçeklik de yatmaktadır. İbn Cübeyr’e göre kralın güvenini kazanmış bu yüksek bürokratların hepsi veya çoğu, asıl dinlerini gizlemek zorunda kalan ve İslam’ı saray duvarları arasında gizlice yaşayan kimselerdir. Bu durum, seyyahın anlatısında ani bir duygu kırılmasına yol açar. Başlangıçta kraldan ve sunduğu imkânlardan övgüyle bahseden İbn Cübeyr, bu cazip görünen hoşgörünün aslında

⁵ Türkçeye ilk defa 2003 yılında İsmail Güler tarafından çevrilen İbn Cübeyr’in seyahatnamesi 2020 yılında Ramazan Şeşen tarafından da çevrilip yayımlanmıştır: *İbn Cübeyr Seyahatnamesi*, çev. Ramazan Şeşen, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2020).

⁶ İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, çev. İsmail Güler, (İstanbul, Selenge Yayınları, 2003), 241-242.

Müslümanlar için bir inanç sınavı olduğunu fark eder. Bu yüzden satırları birdenbire bir çekinmeye dönüşür; henüz 30'lu yaşlarında, kudretli ve İslam kültürüne aşina II. William'ın yarattığı “*fitne*”⁷ ortamından ve onun nüfuzundan Müslümanları koruması için Allah'a sığınır.⁸

Saraydaki bu gizli İslami kimlik sadece bürokrasiyle sınırlı kalmamış, kralın en mahrem yaşantısına kadar sirayet etmiştir. İbn Cübeyr, kralın nakışçısı Yahya b. Fityan'dan edindiği bilgilere dayanarak saraydaki cariyelerin tamamının Müslüman olduğunu aktarır. Daha da ilginç, bu cariyelerin saraya giren Hristiyan kadınları da kraldan habersiz şekilde İslam'a dönderip ihtida etmelerini sağladıklarıdır. Saray duvarları ardındaki bu çift kimlikli yaşamın yarattığı gerilim, adayı sarsan şiddetli bir deprem esnasında çarpıcı bir şekilde gün yüzüne çıkmıştır. İbn Cübeyr'in bu noktada artık çekinmeden “*müşrik*” sıfatıyla andığı II. William sarayından dışarıyı izlerken, ölüm korkusuna kapılan saray ahalisi ve cariyeler bir anlık gafletle tedbiri elden bırakmış; hep bir ağızdan Allah'ı ve Hz. Peygamber'i zikretmeye başlamışlardır. Sırlarının ifşa olduğu düşüncesiyle büyük bir dehşete düşen hizmetkârları teskin etmek ise yine Kral'a düşmüştür. II. William'ın korku içindeki maiyetine dönerek “*herkesin Tanrısı kimse ve kime tapıyorsa onu ansın*” demesi, saraydaki dini hoşgörünün sınırlarını göstermesi bakımından manidardır.⁹

Ancak saray çevresindeki bu görünürde Hristiyan, özde Müslüman ortamın Müslümanlar üzerinde yarattığı asıl etki, İbn Cübeyr'in Messina'da gerçekleştirdiği özel bir görüşmede tüm çıplaklığıyla ortaya çıkar. Seyyah, sarayın önde gelen simalarından biri olan Abdülmesih adlı bir görevlinin kendisiyle görüşme talep ettiğini aktarır. Bu bürokratin Mekke, Medine ve Dimaşk gibi İslam beldeleri hakkında sorduğu hasret dolu sorular, aslında içinde bulunduğu durumu da özetler niteliktedir. Abdülmesih, İbn Cübeyr'in şahsında gördüğü özgürlüğe gıpta ederek şu sarsıcı itirafta bulunur: “*sizler Müslümanlığınız ile gurur duyuyor, bunu açıkça ilan ediyor ve arzu ettiklerinize kavuşuyorsunuz. Bizler ise imanımızı gizliyor, ölüm korkusundan ibadetleri ve farzları gizlice yerine getiriyoruz. Allah'ı inkâr eden birinin krallığında elimiz kolumuz bağlı, boynumuza kölelik halkası takılmış...*”. Bu sözlerinin bir sır olarak saklanması isteyen Abdülmesih'in anlattıkları ile İbn Cübeyr'in diğer gözlemleri arasında ise ilginç bir çelişki mevcuttur. Zira Abdülmesih ölüm korkusundan ve gizlilikten yakınırken, seyyah aynı saray görevlilerinin namaz vakitlerinde gruplar halinde saraydan çıkıp ibadetlerini ifa ettiklerini de kaydeder. Bu

⁷ Sicilya Norman Krallığı literatüründe İbn Cübeyr'in Sicilyalı Müslümanları anlatırken sıkça kullandığı “*fitne*”nin ne anlama geldiği ve Sicilya Müslümanlarının neden “*fitne*” tehlikesi ile karşı karşıya oldukları özellikle Joshua C. Birk tarafından daha derinlikli incelenmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Joshua C. Birk, *Norman Kings of Sicily and The Rise of The Anti-Islamic Critique: Baptized Sultans*, (New York: Palgrave Macmillan, 2017), 243-250.; Joshua C. Birk, “Crucible of Faith: Fitna in the Travels of Ibn Jubayr”, *Rethinking Norman Italy: Studies in Honour of Graham A. Loud*, ed. Joanna H. Drell-Paul Oldfield, (Manchester: Manchester University Press, 2021), 113-131.

⁸ İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, 242-243.

⁹ İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, 243-244.

çelişkili durum, saraydaki Müslümanların konumunun ne kadar kaygan bir zeminde olduğunu ve korku ile cesaret arasında gidip gelen bir psikolojiye sahip olduklarını göstermektedir.¹⁰

Saray duvarları arasındaki bu karmaşık ortamın ötesinde İbn Cübeyr seyahati boyunca Sicilya'nın diğer şehirlerini de gözlemeleme fırsatı bulmuş; Müslümanların gündelik yaşamına, Ramazan ve bayram gibi dini ritüelleri ne ölçüde yaşayabildiklerine dair kıymetli notlar düşmüştür. Bu bağlamda uğradığı ilk duraklardan biri olan Termini¹¹ şehrindeki gözlemleri, Hristiyan halkın Müslümanlara yaklaşımını yansıtmaya açısından dikkat çekicidir. Seyyah, bu şehirde Hristiyanların Müslümanlara karşı son derece sıcak davrandıklarını ve selam verdiklerini aktarır. Ancak saraydaki ihtiyatlı ve şüpheli tavrını burada da sürdüren İbn Cübeyr, sokaktaki bu nâzik tutumu bir hoşgörü örneği olarak değil, tehlikeli bir strateji olarak görmektedir. Ona göre Hristiyanların bu yumuşak tavırları siyaseten takınılmış bir maskeden ibarettir ve asıl amaç “*cahil halkı aldatıp tuzağa düşürerek*” İslam'dan uzaklaştırmaktır.¹²

Seyyahın taşradaki bu endişeli gözlemleri, krallığın başkenti Palermo'da yerini daha karmaşık ve görkemli bir manzaraya bırakır. İbn Cübeyr, başkentte İslam'ın izlerinin hala etkin olduğunu; camilerin açık tutulduğunu ve ezan seslerinin şehrin semalarında yankılandığını kaydeder. Müslümanlar, Hristiyanlardan ayrı mahallelerde kendi sosyal dokularını korumakta, çarşı ve pazarlarda ticareti ellerinde tutarak ekonomik hayata yön vermektedirler. Şehirde sayısız mescit bulunmakta, çocuklar Kur'an eğitimi almakta, bir kadı kendi aralarındaki ihtilafları çözmekte ve özellikle Ramazan aylarında camiler mumlarla donatılarak ihya edilmektedir. Ancak gündelik ibadetlerdeki bu serbestiyet, siyasi egemenliği simgeleyen en kritik noktada kesintiye uğramaktadır. İbn Cübeyr, kayıtlarında Müslümanların Cuma namazı kılmalarının yasak olduğunu belirtmektedir. Sadece Ramazan ve Kurban bayramlarında, Abbasi halifesi adına hutbe okunmasına izin verilmektedir. Cuma hutbesinin yasaklanması, Norman yönetiminin Müslümanları dini bir topluluk olarak tanıdığı ancak siyasi bir güç odağı olmalarını engellemek istediği şeklinde yorumlanabilir. Bu yüzden İbn Cübeyr, başkentteki tüm bu dini canlılığa ve ekonomik güce rağmen Palermo Müslümanlarının durumunu trajik bir dille özetler. Ona göre bu insanlar “*diğer Müslüman kardeşlerinden uzakta, küffar hükmü altında; malları, namusları ve çocukları tehlike içinde yaşamaktadırlar.*”¹³

Müslümanların siyasi ve hukuki statüsüne dair bu karamsar tabloya rağmen başkentteki kültürel ortam da şaşırtıcı bir tezat barındırır. Siyasi iktidarı elinde tutan Hristiyanlar, gündelik yaşam estetiğinde Müslümanların derin etkisi altındadır. İbn Cübeyr, Palermo kiliselerindeki Hristiyan kadınların giyim kuşamda tıpkı Müslüman kadınları taklit

¹⁰ İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, 243-244.

¹¹ Günümüzde Termini Imerese ismiyle Palermo'nun yaklaşık 33 km doğusunda bulunan yerleşim yeri.

¹² İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, 246-247.

¹³ İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, 249.

ettiklerini hayretle gözlemler. Onun tasvirine göre bu kadınlar; tesettüre riayet etmekte, peçe takmakta, bayram günlerinde ipekli ve altın işlemeli elbiseler giyip süslenmekte, hatta ellerine kına yakarak kiliseye gitmektedirler. Bu durum, Norman hakimiyetinin siyasi olarak Hristiyan, ancak kültürel doku itibarıyla hala yoğun bir İslam karakteri taşıdığını kanıtlar niteliktedir. Başkentteki bu kozmopolit ve kültürel açıdan karışık ortamdan ayrılan İbn Cübeyr, seyahatinin devamında Palermo'dan batıya doğru hareket ederek Alkame'ye¹⁴ ulaşır. Seyyah, başkentteki Hristiyan-Müslüman karışımının aksine bu bölgeye vardığında daha tutarlı bir nüfus yapısıyla karşılaşır, Alkame ve civarındaki yerleşimlerin tamamının Müslümanlardan oluştuğunu ve burada İslam etkisinin çok daha baskın olduğunu kaydeder.¹⁵

Alkame'deki bu baskın İslami nüfustan ayrılan seyyah, adadan ayrılmak üzere Sicilya'nın batı ucundaki liman şehri Trapani'ye geçer. Nüfusun yeniden Hristiyan ve Müslüman unsurlar arasında paylaşıldığı bu şehirde İbn Cübeyr, adadaki son günlerinde çarpıcı bir tezatlığa daha şahitlik eder. Tarihler 5 Ocak'ı (25 Ramazan) gösterdiğinde, hilalin tespiti bizzat Trapani hâkiminin huzurunda yapılarak Ramazan Bayramı ilan edilmiştir. İbn Cübeyr, Müslümanların bayram namazını kıldıktan sonra davullar ve borazanlar eşliğinde aleni bir şenlik düzenlediklerini; Hristiyan otoritenin ise bu gürültülü kutlamaya müdahale etmeyip göz yumduğunu şaşkınlıkla belirtir.¹⁶

Ancak Trapani sokaklarındaki bu bayram coşkusu, arka plandaki toplumsal gerilimi örtmeye yetmemiştir. İbn Cübeyr, Hristiyanların bu tahammülkâr tavrına rağmen şehirde kaldığı süre boyunca Müslümanların gerçek statüsünü “*elem verici bir zillet ve meskenet*” olarak tasvir eder. Ona göre Müslümanlar, kendi topraklarında bir nevi “zımmi” statüsüne düşürülmüş; kralın baskısı bir yana, sokaktaki Hristiyan kadın ve çocukların dahi tacizlerine maruz kalır hale gelmiştir. Seyyahın “*ada halkı*” diyerek kastettiği bu kitle, şüphesiz ki Hristiyan egemenliği altında yaşayan Müslümanlardır. Trapani'deki bu son gözlem, kamusal alandaki ritüel serbestiyeti ile hukuki statüdeki bağımlılık arasındaki yapısal çelişkiyi somutlaştırması bakımından, İbn Cübeyr'in Sicilya anlatısının en net özeti'dir.

Seyyahın anlatımına sirayet eden bu çelişkili ruh hali, metnin bütününde dikkat çekici bir tutarsızlık olarak kendini gösterir. İbn Cübeyr, bir yandan II. William'ı Müslüman bir sultan gibi davranan, Arapça bilen ve adaletiyle temayüz eden bir figür olarak yüceltirken; diğer yandan ani bir manevrayla onu “*müşrik*” olarak tanımlar ve şerrinden Allah'a sığınır. Aynı şekilde Sicilya'daki İslam varlığını ve saraydaki Müslüman nüfuzunu överken Abdülmesih'in anlattıklarıyla tablonun bir anda tersine döndüğü görülür. Aslında bu metinsel tutarsızlıklar, yazarın kafa karışıklığından ziyade 1183-1185 (578-580)

¹⁴ Günümüzde Alcamo ismiyle Palermo'nun yaklaşık 37-38 km güneybatısında bulunan yerleşim yeri.

¹⁵ İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, 250-251.

¹⁶ İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, 252.

yılları Sicilyası'nda Müslüman-Norman ilişkilerinin ne denli kaygan ve yapay bir zemine oturduğunu kanıtlar niteliktedir.

Abdülmesih örneğinde görüldüğü gibi saray görevlilerinin inançlarını gizleme çabası aslında II. William devrine has yeni bir durum değildir. Nitekim dönemin bir diğer önemli kaynağı Hugo Falcandus, daha önceki yıllarda “*saray hadımlarının ismen ve görünüşte Hristiyan olduğunu fakat inanışta Müslüman olduklarını*” açıkça kaydetmiştir.¹⁷ Bu durum göstermektedir ki Norman kralları, saraydaki isimlerin gerçek dini kimliklerini I. William döneminden beri bilmektedirler. Dolayısıyla İbn Cübeyr'in şahit olduğu gizlilik, kraldan saklanmaktan ziyade I. William devrinde Müslümanlara karşı girişilen şiddet olaylarının ardından oluşan hassas dengenin bir gereğidir.

İbn Cübeyr'in adada bulunduğu yıllarda (1184-1185/579-580) Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında fiili bir çatışmadan bahsetmemesi, iki tarafın aralarında iyi bir ilişki tesis ettiği yanılığını doğrular. Ancak seyyahın Sicilya'dan ayrılışından sadece dört yıl sonra, 1189'da Palermo'da Müslümanlara yönelik şiddet olaylarının başladığı ve hayatta kalanların şehri terk edip dağlara sığındığı *Annales Casinenses* kayıtlarıyla sabittir.¹⁸ Bu bakış açısı ile bakıldığında İbn Cübeyr'in Sicilya Müslümanlarından bahsederken sık sık acıma duygusuyla dualar etmesi, yaklaşmakta olan felaketi ve mevcut olumlu ortamının pamuk ipliğine bağlı olduğunu sezmesiyle açıklanabilir. Öte yandan onun II. William'ı bir Müslüman sultana benzetererek hayranlık duyması, Norman kralların dış dünyaya yansıtmak istedikleri Akdeniz dünyasına özgü görkemli imparatorluk imajını ne kadar başarılı bir şekilde inşa ettiklerinin de en somut göstergesidir.

Seyyahın sunduğu bu psikolojik atmosferin ve siyasi imajın ötesinde, satır aralarından dönemin sosyo-ekonomik gerçekliğine dair somut bilgiler de öğrenilebilmektedir. Bu bilgilerden ilki, 1183 yılı itibarıyla adadaki Müslüman nüfusun coğrafi dağılımındaki radikal değişimdir. İbn Cübeyr; Müslümanların şehirli nüfus olarak sadece Palermo ve Siracusa gibi büyük merkezlerde tutunabildiğini, geri kalan kitlelerin ise artık kırsal bölgelere çekildiğini işaret eder. Bu demografik tablo, aslında 1160'lı yıllarda patlak veren Mattheus Bonellus ve Rogerius Sclavus isyanları sonrasındaki sürecin doğal bir sonucudur. Müslümanların güvenlik kaygısıyla şehirlerden tasfiye edilip kırsala itildiği bu süreç, İbn Cübeyr'in gözlemleriyle doğrulanmaktadır. İkinci önemli veri ise Müslümanların iktisadi mükellefiyetleriyle ilgilidir. Seyyah, Müslümanların Hristiyan yönetimine yılda iki kez vergi ödediğini kaydeder. Normanların Sicilya'yı ele geçirmelerinden itibaren Müslüman tebaaya vergi yükümlülüğü getirdiği bilinmektedir. Ancak Sicilya maliyesinde vergilerin bölgeden bölgeye ve zamana göre çeşitlilik göstermesi nedeniyle, İbn Cübeyr'in bahsettiği bu “*yılda iki kez alınan*” verginin tam olarak

¹⁷ Hugo Falcandus, *The History of the Tyrants of Sicily*, çev. Graham A. Loud-Thomas Wiedemann, (Manchester: Manchester University Press, 1998), 78.

¹⁸ Graham A. Loud (çev.), “*Annales Casinenses*” (Erişim 25 Kasım 2025).

hangi kaleme tekabül ettiği net değildir. Yine de bu kayıt, Sicilya'da dışarıdan Müslümanlara karşı olumlu gözükken bu tablonun ardında Müslümanların ekonomik bir varlık olarak görüldüklerini göstermesi bakımından değerlidir.¹⁹

Seyyahın aktardığı bu somut sosyo-ekonomik bilgilerin aksine saray işleyişine dair gözlemlerinde mantıksal düzlemde izahı zor görünen bazı tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Bu tutarsızlıkların başında yukarıda değindiğimiz korku ve çekinceler gelmektedir. İbn Cübeyr, bir yandan saraydaki Müslümanların namaz vakitlerinde toplu halde ibadet ettiklerini ve Kral II. William'ın onların İslami kimliğinden zaten haberdar olduğunu aktarır; diğer yandan ise bu insanların büyük bir ifşa olma korkusuyla yaşadıklarını belirtir. Burada sorulması gereken temel soru şudur: kralın ve saray ahalisinin zaten bildiği, hatta göz yumduğu bir durumdan dolayı Müslümanlar neden hala endişe duymaktadır?

İbn Cübeyr'in tutarsızlık olarak yansıttığı bu durumun cevabı, aslında seyyahın tam vakif olamadığı, yakın dönemde sarayda yaşanmış olaylarda gizlidir. Saraydaki Müslüman bürokratların (özellikle hadımların) yaşadığı bu panik hali, büyük olasılıkla daha önceki yıllarda yaşanan Mehdiyeli Philip vakası²⁰ ve benzeri olayların bıraktığı derin izlerden kaynaklanmaktadır. Zira saraydaki Müslümanlar, kimlikleri kral tarafından bilinse dahi, konumlarının ne denli sallantılı olduğunun farkındadırlar. Onların hayatı, hukuki bir güvenceden ziyade kralın iki dudağı arasındadır ve anlık bir öfke veya politik manevra sonlarını getirebilir. Dolayısıyla İbn Cübeyr, saray içi dengeleri ve geçmiş travmaları bilmeyen dışarıdan bir seyyah olduğu için bu tedirginliği anlamlandırmakta zorlanmış ve durumu kendi anlatısı içinde bir çelişki gibi sunmuştur.

Saraydaki bu bireysel korku iklimi, toplumsal düzlemde ibadet özgürlüklerine getirilen stratejik kısıtlamalarla birleştiğinde Norman idaresinin gerçek yüzü daha net anlaşılmaktadır. İbn Cübeyr'in kayıtları, dışarıdan bakıldığında Müslümanların Ramazan ayını ihya ettikleri, ezanlarını okudukları ve Trapani örneğinde olduğu gibi davul ve borazanlarla bayram kutladıkları bir hoşgörü ortamını resmeder. Ancak seyyah, bu mevcut durumun ardındaki siyasi kurguyu kendisine göre yorumlamış ve durumu bilinçli bir strateji olarak değerlendirmiştir. İbn Cübeyr, Hristiyanların bu ritüellere müdahale etmemesini bir "tuzak" ve "cahil kitleleri İslam'dan uzaklaştırmaya yönelik bir siyaset" olarak

¹⁹ Sicilya'daki Norman hakimiyeti sürecinde Müslüman tebaaya yönelik uygulanan cizye vergisi, bölgedeki yönetim değişikliğinin en dikkat çekici mali sonuçlarından biridir. Bu uygulamanın kesin başlangıç tarihi tarihsel olarak netleştirilememiş olsa da Normanların adayı ele geçirme aşamasında Müslümanların Kur'an üzerine yemin ederek teslim oldukları dönemde başladığı düşünülmektedir. Bu bağlamda Normanlar, İslam hukuku altında gayrimüslimlerden alınan cizye sistemini tersine çevirerek Müslümanları benzer bir vergi yükümlülüğüne tabi tutmuş ve böylece hem idari bir devamlılık sağlamış hem de yeni hâkimiyetlerini mali açıdan pekiştirmişlerdir.

²⁰ II. Roger devrinde donanma komutanlığına kadar yükselen ve görünürde Hristiyan olan Mehdiyeli Philip, 1153'te, Normanların Kuzey Afrika seferlerinde, Tunus'taki Bône şehrinde Müslümanlara gösterdiği olumlu hareketler nedeniyle gizli Müslüman olmakla suçlanmıştır. Kralın en gözde isimlerinden birisi olmasına rağmen Müslüman olduğu suçlamasıyla yakılarak öldürülmüştür.

okumuştur. Nitekim bu siyasetin sınırları, Cuma namazı yasağı ile çizilmiştir. Bireysel ibadatlara ve zararsız kültürel ritüellere (bayram kutlamalarına) alan açan Norman yönetimi, Müslümanların siyasi ve sosyal dayanışmasını simgeleyen, hutbe okunarak egemenliğin tescil edildiği Cuma namazlarını ise yasaklamıştır.

Bu durum, Sicilya Norman Krallığı döneminde neden bir İslam tarihi eserinin kaleme alınmadığı gerçeğiyle de örtüşmektedir. Zira tarih yazımı, kimlik ve meşruiyet üreten politik bir alandır ve Norman idaresinin bu alanı Müslümanlara kapalı tuttuğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Cuma namazının yasaklanması da Müslümanların potansiyel bir örgütlenme ve başkaldırı zemini bulmasını engellemeye yöneliktir. Dolayısıyla Abdülmesih'in "boynumuza kölelik halkası takılmış" feryadı ile Trapani'deki bayram davulları aslında aynı madalyonun iki yüzüdür. Biri sarayda, diğeri ise sokakta kontrollü ve kısıtlı bir yaşamı sürdürmeye mecbur bırakılmıştır.²¹

Sonuç

Sicilya Norman Krallığı dönemi, tarihyazımında sıklıkla kültürlerarası etkileşimin zirve noktası olarak ele alınsa da İbn Cübeyr'in 1184-1185 (579-580) yıllarındaki gözlemleri bu dönemin yapısına dair daha gerçekçi ve analitik bir çerçeve sunmaktadır. Seyyahın kayıtları, Norman yönetiminin Müslüman tebaaya yaklaşımının günümüzdeki anlamıyla bir "hoşgörü"den ziyade pragmatik bir tolerans olduğunu ortaya koymaktadır.

İbn Cübeyr'in metnindeki temel gerilim, Norman sarayının İslami kültürü araçsallaştırması ile Müslüman nüfusun siyasi iradesini sınırlandırması arasındaki tezatlıkta yatar. II. William'ın sarayında Müslüman görevlilerin istihdam edilmesi ve Arapçanın resmi dil olarak kullanılması, krallığın Akdeniz'deki siyasi meşruiyet iddiasının parçalarından biridir. Ancak İbn Cübeyr'in aktardığı üzere aynı görevlilerin inançlarını gizlemek zorunda kalmaları ve Cuma namazı gibi egemenlik sembolü taşıyan ritüellerin yasaklanması, bu ilişkilerin sınırlarını çizer. Norman idaresi, Müslümanlara iktisadi üretimde ve bürokratik mekanizmada alan açarken, onların siyasi bir güç odağına dönüşmesini engellemek adına "kontrollü bir serbestiyet" politikası izlemiştir.

Seyyahın Hristiyan halkın nezaketini bir "tuzak" olarak yorumlaması ve Müslümanların şehir merkezlerinden kırsala doğru itildiğini tespit etmesi, adadaki demografik ve sosyolojik kırılmayı belgeler niteliktedir. Bu bağlamda İbn Cübeyr'in anlatısındaki tutarsızlıklar, yazarın şahsi kanaatlerinden öte 1180'lerin Sicilya'sındaki istikrarsız güç dengelerinin bir yansımasıdır. Sonuç olarak *Rihle*, Norman Sicilyası'ndaki Müslüman varlığının, eşit aktörlerin birlikteliğine değil; Hristiyan egemenliğinin belirlediği hiyerarşik kurallara ve pragmatik tolerans prensibine dayandığını kanıtlayan birincil bir kaynak hüviyetindedir.

²¹ T. S. Brown, "The Political Use of the Past in Norman Sicily", *The Perception of the Past in Twelfth-Century Europe*, ed. Paul Magdalino, (London: The Hambledon Press, 1992), 191-210.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Ebubekir Çelikcan

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Alshaar, Nuha (ed.), *Muslim Sicily: Encounters and Legacy*. Edinburgh, Edinburgh University Press, 2024.
- Alshaar, Nuha (ed.), *Müslüman Sicilya: Kesişmeler ve Miras*, çev. Tugay Kaban, İstanbul, Ketebe Yayınları, 2026.
- Birk, Joshua C. "Crucible of Faith: Fitna in the Travels of Ibn Jubayr", *Rethinking Norman Italy: Studies in Honour of Graham A. Loud*, ed. Joanna H. Drell-Paul Oldfield, 113-131. Manchester: Manchester University Press, 2021.
- Birk, Joshua C. *Norman Kings of Sicily and The Rise of The Anti-Islamic Critique: Baptized Sultans*, New York: Palgrave Macmillan, 2017.
- Brown, T. S. "The Political Use of the Past in Norman Sicily". *The Perception of the Past in Twelfth-Century Europe*. ed. Paul Magdalino, 191-210. London: The Hambledon Press, 1992.
- Hugo Falcandus. *The History of the Tyrants of Sicily*. çev. Graham A. Loud-Thomas Wiedemann. Manchester: Manchester University Press, 1998.
- İbn Cübeyr Seyahatnamesi*. çev. Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2020.
- İbn Cübeyr. *Endülüsten Kutsal Topraklara*. çev. İsmail Güler. İstanbul: Selenge Yayınları, 2003.
- Karaarslan, Nasuhi Ünal. "İbn Cübeyr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/400-402. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Küçükaya, Mahmut Askeri. "İbn Cübeyr seyahatnâmesinde tasavvufî kültür". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 38 (Şubat 2024), 1112-1130. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1440007>
- Loud, Graham A. (çev.). "Annales Casinenses". Erişim 25 Kasım 2025. <https://ims.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/29/2019/02/Annales-Casinenses-1189-95.pdf>